

Ulisszesz kalapja Oláh János: *Nieosiagalna ziemia* (*Elérhetetlen föld*), Studio Emka, Warszawa, 2016.

Oláh János *Elérhetetlen föld* címmel Jerzy Snopak fordításában egy éve megjelent verseskötete csupán a töredékét tartalmazza a tavaly elhunyt költő életművének. E töredék azonban hatalmas energiaforrás fényeként világítja be Oláh János fél évszázadot meghaladó alkotói munkásságának történetét, vagyis mindannak leírását, „ami van”.

A legkülönbözőbb versekre bukkanhatunk a kötetben: vannak köztük olyanok, amelyek szinte a rövid imák élő ritmusával lüktetnek; vannak, amelyek szigorúan kötöttek, mások kirobbanóan szabadok – és parttalanul árasztják el az olvasók és a hallgatók képzeletét. Szamba vehetünk olyanokat is, amelyeket elragadtatás és kétely egyaránt ural az ember és az őt körülvevő világ kölcsönhatásának bemutatása során, míg mások a valóban kifejezhetetlenbe vezető lírai koncentrátságukkal és feszültségükkel, a befogadót magukkal ragadva hatolnak be a mélységek mélységébe. Az e kötetben szereplő irodalmi expresszivitás így kiteljesített és költőileg átalakított fajtái lehetővé teszik, hogy legalább részben „bemérjük” Oláh János alkotói horizontját.

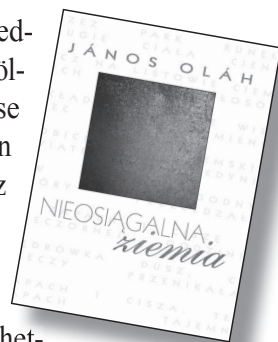
Az *Elérhetetlen föld* szerzője mindenekelőtt azokból a tapasztalatokból merít, amelyek az embert érzékennyé teszik mindarra, ami egyszerre véges és végtelen, fizikai és metafizikai. Oláh hőse határsávban mozog, ösvényei nemegyszer átvágnak az életet a haláltól elválasztó senkiföldjén. E sajátos térségben, amelyben a fényt át- meg átszövik az árnyak, végül az emberi létezés valamennyi egyenlete megoldódik. De mielőtt a megkérdőjelezhetetlen eredmény végösszegként megjelenik, az ismeretlenek elfedik a múlt és leendő történések értelmét. Ez a drámai „összekuszálódottság” és elveszettség léthelyzete. Oláh költői érzékenységgel tökéletesen felméri és megismeri e léthelyzetet, és tudja, hogy csak a „mennyi minden”-re koncentráló, kötött, „pontokba szedett” verssel lehet beszélni róla: „Mennyi mindenről beszélünk, / és mennyi mindent elhallgatunk! // Mennyi minden vár ránk, / és mennyi mindenre hiába várunk! // Milyen nehéz a sorsunkat cipelni, / de még nehezebb végül abbahagyni!”

A címbeli – „mennyi minden” – kérdés súlya az emberi életidő tömörségének érzékelése. Hordozni e

súlyt – amelyet a változatosság kedvéért sorsnak is nevezhetnénk –, a költő számára annyit jelent, hogy értse önmagát, legyen tudatában minden egyes mozdulatának és szavának. Ez pedig a minden egyes döntéshozataláért viselt felelősséget is jelenti. De a teljes felelősség csak a teljes belső szabadságának távlatában lehetséges. Ugyanis csak a szabad ember nem süti le a szemét, nem fordít hátat, és nem keres könnyű megoldásokat. Oláh – mint versei tanúsítják – költőnek és embernek is szabad, aki áll a kihívások elé, s noha össze-összeroskad a súly alatt, azt a végső pontig cipeli.

A szabadság bátorsággal párosul. Itt arra a bátorságra gondolok, amely nélkül nincs hiteles elbeszélés; a költő önmagáról csakis az illúzióktól megtisztított igazat mondhatja. Oláh lírája elsősorban ezen a leleplező tendenciájú igazságon alapul. Ez poézisének belső értéke, amely egyúttal költői és emberi fejlődését is megmutatja. E versekben van valami megragadható, amely dinamizmusánál fogva egyúttal szét is robbantja a szerkezetet. Ez Oláh János alkotói alapelve. A bátorság nála a belső „teljessé érés” folyamatát is jelenti, amely nélkül nem létezhet semmiféle személyiség. És e változási folyamatot a költő történelmi keretbe fogja. Persze a múlt idő előszere-ttel siklik ki a jelen időből, hat csábítóan a költőre és vezeti zsákutcába őt. Az, ami volt, nem mindig tükröződik vissza teljességgel abban, ami van. A történelem azonban a közös részvétel és a közös élmény adományaként dokumentumot követel. Akár költőt is.

Oláh rendkívül érzékeny az egyes életrajzokat formáló nemzedéki – közösségi – tapasztalatra. Nemzedékének egyén feletti, univerzális képe, amely e versekben valóságos vonásokat nyer, Oláh János költészetének – a személyes mellett – mintegy a másik pólusa. A két sarokpont között állandó feszültség jön létre, a pólusok feleselnek egymással, megvilágítják egymást, és magyarázattal szolgálnak. Amikor a költő felteszi a kérdést: „Hová érünk e rozsdamart úton, / a számítás útvesztőiben? / E hitevesztett helytállásra, / e reménytelen reményre, / amelyből születtünk, s amelyért meghalunk, / mi kényszerít?” – ez dimenziójában többszólamú, kollektív, közösségi, nemzedéki. És – elhanyagolva a szóösszefüggések jelenlétét, amely egyértelműen a valóság negatív értékelését szolgálja – az ebben a versben feltett kérdés nem

valamiféle elvont „mi” nevében születik, hanem a közösség mélyéből és a meglévő nemzedéki egység középpontjából. Ezért e kiemelt közösségben nem vesznek el a saját, személyes hangok. Oláh János tökéletesen megkülönbözteti az individuális értékeket, tiszteli különbözőségüket, miközben harmonikus egészet alkot belőlük. A jelentésben egy másik szintjén e vers szó szerint azok nevében szól, akik – függetlenül az időtől és a körülményektől – a mulandóságban mindig értelmet kerestek és keresnek.

Az e kötetben feltett kérdés ellenpontjaként olvasható a címadó vers: az *Elérhetetlen föld*. Ez a költőileg fél évszázaddal ezelőtt megfogalmazott deklaráció, a fiatal poéta számára a valóságra kivetett horgony volt, vagyis határozott kihívás. Pontosan katalogizálja környezetének közelképeit: „Itt lakom a barnasisakos dombok oldalában, / mint egy ezüstbalt, olyan fehér a házam.” E sorokban robbanásig feszülő energia ötvöződik a világ meghódításának vágyával. Itt az utakat még nem lepte be a rozsdá, ellenkezőleg: tiszta szemhatár hívogat, hogy vegyék birtokba, és lépjenek túl rajta. („Nem volt a szívükben semmi, / ami kioltotta volna / az évszakok roppant illatát.”) Ez a valóságba való erős beágyazottság, etikai érzékenység és a narratív poétika alkalmazása jelenti a kiindulópontot ahhoz, hogy az 1942-ben született magyar költőt összevegyük a vele egy nemzedéket alkotó lengyelországi Új Hullám poétáinak akkori törekvéseivel. Kétségtelen, hogy Oláh – akárcsak Krzysztof Karasek és Stanisław Barańczak – stabil identitást keresett, és lengyel kortársaihoz hasonlóan a hatvanas–hetvenes évek fordulóján szerette volna megtalálni helyét a világban. A káosz és a viszonylagosság állapotát a két különböző országban élő költők egyazon erkölcsi érzékenységgel és hasonló éleséssel írták le. „Nem tudom, honnan jöttem, / és nem tudom, miért” – írta Oláh. Krzysztof Karasek 1970-es bemutatkozó kötetének *Forradalmár a sörösbodegánál* című versében a hős sajátos módon vizsgálja identitását: „Mi keresnivalóm van itt, ezek között az emberek között, / Ebben a lármában, egérszürke kalapban, / tar koponyával.”

Oláh János poétikája azonban az ember életében megélt, mélyebb állapotokat és tapasztalatokat leleplező versek felé vezetett. Nyelvi kísérletei nem fogták vissza a létezés értelmét és célját vizsgáló költő képzeletvilágát. Az *Elérhetetlen föld* költője számára az igazi kihívás annak a formának a keresése volt, amely képes ellenállni az életet pusztító erőknek, mi-

közben „megjósolja” a mulandóság határát. A költő ezeket az ellentéteket a belső szabadságából és igazságkereséséből merített erő következtében volt képes egyensúlyban tartani: „Elhagyjuk végre e börtönablakú szobákat, / a cselédlépcsők szemégyűjtőszagú alkonyát, / elhagyjuk napjaink kiürült városát, / a rácsok és korlátok rozsdamart édenét.”

Oláh eltökélten és következetesen védte szellemi függetlenségét. Versei a jelenen túl nyitottak az adományként értelmezett múlt világára is, amelyet szerinte el kell fogadni és fel kell dolgozni. De mindenközben nem tetszelgett a külső megfigyelő szerepében; verseiben nyoma sincs annak a könnyed iróniának, amely a szemlélődő szomorúságát enyhítené. Oláh lírájában a világgépet közvetlen tapasztalatai és valóságos élményei formálják. Éppen e tapasztalatok ereje határozza meg költészetének értékét, és dönt azok művészi megformálásáról.

Oláh takarékosan bánik a költői beszédre olyannyira jellemző eszközökkel. Nyelvezete egyszerű, esetenként egyenesen a köznapi beszédből merített, attól élesen el nem különülő konstrukcióhoz vezet. A sorok nem „egymáson csodálkozva” sorakoznak itt, hanem úgy, mintha kölcsönösen elismernék különállásukat és a leírást gazdagító autonómiájukat. Ennek következtében Oláh egyetlen versben lényeges, szerzőgázó és mély élmények summázatát tudja adni. Szavaival éppen hogy csak érinti a valóságot, de minden egyes érintése fontos távlatot nyit – olyat, amely mindazt magába foglalja, ami a létezés konkrét pillanatát meghatározza: „Szavak nélküli csönd. / Karba font karok. / Visszatérek. / A balzsamos homályban / felkattog a jegenyék sora.”

Az eszközök takarékosága Oláh Jánosnál szószertintiséget jelent. Az idézett verssorok mindegyike a szót vagy a befogadandó és megértendő jelentésektől tömör mondatot jelenti.

Oláh Ulisszesz nyomában járva kereső, utakat kijelölő költő, aki egyúttal a sorsdöntő találkozásokban is reménykedik. Verseinek ritmusa időnként a vándor lépteinek ritmusát utánozza, a váltakozó ritmust, amely egyszer kevésbé, másszor sokkal inkább szabályos. De erejéről feltétel nélkül a kitérő cél dönt: „Ahogy a patak mondja a magát, / ne add alább te sem! / Találd meg a kövek között az utat, / anélkül, hogy keresné!”

Az *Elérhetetlen föld* Jerzy Snopek tolmácsolásában – paradox módon – elérhető lett a lengyel olvasó számára. Metafizikai fénye, ami ezt is, azt is egy

egészbe fogta, semmit sem veszített élességéből. Lelke és fizikuma kétségtelenül ugyanazzal az energiával és erővel töltődött fel. Végző összegzésként álljon itt egy szakasz *Pinceszeri elégia* című, magával ragadóan szép verséből: „Ínyemen létteli, halálölő íz, /

ösvény, amely semmiből semmibe visz, / megszólalnék, de szavamnak senki se hisz, / botlik a nyelvem, botlom magam is.”

Wojciech Kaliszewski
Fordította: Kovács István

Sorslátató *Újrealizmus és modern népiség irodalom a mai magyar irodalomban,* Magyar Napló Kiadó, 2015.

Borbándi Gyula 1991 tavaszán még úgy látta, hogy a szükséges nyugalmi állapot bekövetkeztével a népiség értékalakzatai (is) elfoglalhatják méltó helyüket az új helyzetben kikristályosodó értékhierarchiában. Várakozása indokolt volt, hiszen Németh László, Illyés Gyula, Veres Péter, Kovács Imre, Szabédi László, Bibó István, Gombos Gyula, Béládi Miklós, Pomogáts Béla és mások már évtizedekkel korábban világosságot teremtettek ezekben a kérdésekben. Ám a politikai rendszerváltást nem követte automatikusan értékrendváltás, sokkal inkább az átmeneti korszakokra jellemző értékrelativizáció, tetőzve az értékek átpolitizálásának ugyancsak tünetértékű gyakorlatával.

Akit tudományos érdeklődése az utóbbi időkben arra késztetett, hogy a népi irodalmi irányzat korszakos fogalmi tölteteinek változásait figyelje, annak az – eszmetisztázó folyamatokban kiküzdött – értéktelítődés helyett az értékek viharos „napfogyatkozását” kellett megérnie. Az újragjerjesztett népi-urbánus vita kiéleződése nyomán – aminek nemcsak a politikai napilapok adtak hangot (a pejoratív „népieség”, a megbélyegző „populizmus”, „nacionalizmus”, „nacionalista populizmus”, az „antiszemizmus”, sőt, a „fundamentalizmus” és a „fasizmus” szinonimáival) – számolni lehetett az újabb tudati torzulások társadalmi méretű következményeivel.

Mivel magyarázható a jelenségek, a fogalmak színváltozása? A közösségi eszményekkel (a „kollektívizmussal”?) érintkező eszmekörök elutasításával? A korábban lefojtott nemzeti identitástudat természetes jogérvényesítésének individualista visszautasításával? A sokáig mélyhűtötten tartott, majd csupán álcázott kelet-közép-európai nacionalizmusok korlátos felszínre törésével? Netán a hajdani népi mozgalom jelszavainak szélsőjobboldali kisajátításával? Bonyolítja a helyzetet, hogy a magának ma mind erőteljesebben polgárjogot kérő *újrealizmusban* vagy a *modern népiségben* a *nép* már nem ugyanazt je-

lenti, mint a két világháború között vagy 1945 után, amikor még a *parasztság* szinonimájaként szerepelt a köztudatban. A mai szociológiai fogalomértelmezés ide sorolja az alsóbb társadalmi rétegeket, a vidéki vagy vidékről elszármazott embereket, sőt, a szomszédos országokban élő magyarokat is. Akiknek az uralkodó hatalom naponként tudtára adja, hogy szülőföldjükön csupán másod- vagy harmadrendű (román, szlovák, szerb, ukrán stb.) állampolgárok. Magyarországon pedig a lakosság számottevő (2004-ben szint valló) részének a szemében „románok”-nak, „szlovákok”-nak, „ukránok”-nak stb. számítanak. (Lásd még Balla Zsófia *A vers hazája* című írását.)

Ezekre a régebbi és mai kérdésekre is választ kerestem az *Újrealizmus és modern népiség a mai magyar irodalomban* című kötetben. E tanulmánygyűjtemény úgy hívja fel a figyelmet a jelenlegi irodalmi kánon egyoldalúságaira, hogy közben nem negligálja a posztmodern égőv jegyében alkotók munkásságát sem.

Balla Zsófia vitaindítója nyomán a Székelyföld hasábjain a múlt esztendőben élénk disputa folyt a magyarországi kánonképzés mechanizmusáról. Engem a leginkább Pécsi Györgyinek az a „vagyálma” fogott meg, miszerint megszületőben (lehetne) immár „egy olyan 20. századi magyar irodalomtörténet is, amelyik szinkronban, határok nélkül, befogadó módon veszi számba a konszenzusosan elfogadott értékeket”, és retrospektív módon is megvalósul végre „a magyar irodalom árnyaltan tagolt egysége” (*Fél korsó belga sör*). Mint akit a szociográfiai megközelítések-ből sarjadó *újrealizmus* és a társadalmi és nemzeti kérdéseket a globalizmus korában szerves összefüggésükben felvillantó *modern népiség* alkotáslélektani kérdései is foglalkoztatnak, örömmel adom tovább a kötet utószavában szereplő felismerést, miszerint: „Sokan voltak és vannak, akik folytathatónak tartják a magyar irodalmi hagyományt, és egyben annak megújítására is vállalkoznak a megváltozott körülmények

